

वीज बचतीचे सोपे उपाय

माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयाच्या वतीने आकाशवाणीवर प्रसारित होणाऱ्या *दिलखुलास* या कार्यक्रमात ऊर्जा बचत या विषयावर वीज मंडळाचे निवृत्त मुख्य अभियंता अरविंद गडाख यांची मुलाखत राजू परुळेकर यांनी घेतली. श्री.गडाख यांनी वीज बचतीसाठी अनेक साधेसोपे उपाय सुचविले. भारनियमनावर विजेची बचत हाच सर्वाधिक प्रभावी उपाय असल्याचे स्पष्ट करतानाच अपारंपरिक उर्जेचे महत्त्वही त्यांनी विषद केले. या मुलाखतीचा सारांश :

प्रश्न : ऊर्जा बचत म्हणजे काय? याची गरज का भासते?

उत्तर : ऊर्जा किंवा वीज या बाबींचा विचार करत असताना, आपण त्याचे दोन प्रकार ध्यानात घेतले पाहिजेत. एक म्हणजे पारंपरिक- यामध्ये कोळसा, भूगर्भवायू, खनिज तेले आदींचा समावेश होतो आणि दुसरा म्हणजे अपारंपरिक ऊर्जा- यात सौर ऊर्जा, पवनऊर्जा आदींचा समावेश होतो. यातील पारंपरिक स्रोतांपासून ऊर्जा मिळवताना मोठ्या प्रमाणात प्रदूषण होते तसेच त्यांचे साठे मर्यादित आहेत. याउलट अपारंपरिक ऊर्जास्रोत मुबलक प्रमाणात उपलब्ध आहेत. ते मिळविण्यासाठी काही खर्चही नाही किंवा प्रदुषणाचा धोकाही नाही. यापैकी कोणतीही ऊर्जा वापरत असताना बचत ही मात्र सारखीच महत्त्वाची आहे. विजेची स्थिती आपल्या पगारासारखीच असते. कितीही वाढला तरी बचतीशिवाय काही खरं नाही. तसंच विजेची निर्मिती कितीही झाली तरी बचत आवश्यकच आहे.

प्रश्न : गृहिणीने विजेचा वापर करताना कोणती दक्षता घ्यावी?

उत्तर : वीज बचत ही केवळ गृहिणीचीच नव्हे तर प्रत्येकाचीच जबाबदारी आहे. प्रत्येकानेच घरातल्या बटणांकडे पाहिले पाहिजे. सर्वच खोल्यातील दिवे चालू ठेवण्याऐवजी ज्या खोलीत सर्वजण बसले आहेत, तेथीलच दिवा चालू ठेवावा. अन्य खोल्यांतील दिवे, पंखे बंद करावेत. कोणी पाहात नसेल तर टीव्ही बंद ठेवावा. नेहमीच्या साध्या बल्ब ऐवजी कॉम्पॅक्ट फ्लुरोसंट लॅम्प (सीएफएल) वापरावेत. यामुळे विजेची मोठी बचत होते. घरातला साधा झीरो बल्बही २५ वॉट इतकी वीज खातो. त्याऐवजी तीन, पाच, सात वॉटचे सीएफएल वापरणे उपयुक्त ठरेल.

प्रश्न : सीएफएल म्हणजे नेमकं काय? सध्या वापरल्या जाणाऱ्या बल्बच्या तुलनेत ते उपयोगी कसे?

उत्तर : साध्या बल्बऐवजी सीएफएलमुळे विजेची मोठी बचत करता येऊ शकते. साध्या बल्बची ९० टक्के ऊर्जा ही प्रकाशनिर्मिती ऐवजी उष्णता निर्मितीवर खर्च होते. याउलट सीएफएलमध्ये ही ऊर्जा केवळ प्रकाशनिर्मितीसाठीच वापरली जाते. त्यामुळे वीज कमी खर्च होते. चाळीस ते साठ वॉटच्या ट्यूबलाइट इतका प्रकाश केवळ अकरा वॉटच्या सीएफएलपासून मिळू शकतो, यावरून वीजेच्या बचतीचा अंदाज येऊ शकेल. मंत्रालयातही आता साठ वॉटऐवजी २६ वॉटच्या ट्यूब बसवून वीज बचतीच्या दिशेने राज्य शासनाने पाऊल उचलले आहे. **एलइडी** (लाइट इमिटींग डायोड्स) हे तर सीएफएलच्या पुढील तंत्रज्ञान आहे. त्याचे वॉटेज अगदी कमी असते, तितकी वीज बचत अधिक होते. शंभर वॉटच्या जागी केवळ सहा वॉटचा एलइडी पुरेसा ठरतो. सध्या सिग्नल यंत्रणांमध्ये त्याचा वापर केला जात आहे. मात्र हे तंत्र सध्या महाग असल्याने घरगुती वापरासाठी सीएफएल पुरेसा आहे. अभ्यास करताना मात्र शक्यतो सीएफएलमध्ये वाचू नये. कदाचित त्याचा त्रास होण्याची शक्यता असते.

प्रश्न : विजेच्या अपव्ययात टीव्हीचे किती योगदान?

उत्तर : टीव्हीमुळे वीज खर्च होतेच. मात्र तो कमी पाहून अथवा ज्यावेळी कोणी पाहात नसेल अशा वेळी तो बंद करून वीज वाचविता येऊ शकेल. तसेच महत्त्वाचे म्हणजे तो बंद करताना आळस न करता रिमोटऐवजी मुख्य बटण बंद करावे. त्यामुळे अनावश्यक वीज वापरली जात नाही. रिमोटवर चालणाऱ्या प्रत्येक उपकरणाला हे तत्त्व लागू आहे.

प्रश्न : फ्रीज आता सर्वसामान्यांच्या घरातील अविभाज्य घटक झाला आहे. त्याचा वापर करताना वीज कशी वाचविता येईल?

उत्तर : पूर्वी कुठे फ्रीज होता? ज्याठिकाणी फ्रीजमध्ये दूध ठेवावे लागत नाही, दह्यासाठी त्याची गरज नाही आणि ताजा भाजीपाला जवळच मिळतो, अशा ठिकाणी फ्रीजचा वापर निश्चितपणे थांबवता येऊ शकतो. आज निमशहरी भागात सात तास भारनियमन गृहित धरले तर फ्रीजच्या वापराचा मूळ उद्देशच नष्ट होतो. या काळात आपला फ्रीज तर बंदच राहतो. अशा वेळी त्यातील खाद्यपदार्थ खराब होणार नाहीत, याची शाश्वती राहात नाही. म्हणजे फायद्याऐवजी अपाय्याचीच अधिक शक्यता. मग तो वापरावा कशासाठी? गीझर वापरण्याऐवजीही सौरऊर्जेचा वापर केल्यास कितीतरी विजेची बचत करता येणे शक्य आहे. मात्र या गोष्टी लोकांना पटण्यास, त्यांच्यात रुजण्यास वेळ लागेल. या गोष्टी स्वतःहूनच ग्राहकांनी केल्या पाहिजेत. या वस्तूचा वापर कमीत कमी करण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. याविषयी सविस्तर चर्चा घडवून आणावी. आणि घरातील गृहिणीला सांगितलं की यातून वाचलेली वीज तिच्याच मुलांना अभ्यासासाठी उपलब्ध होणार आहे, तर ती आनंदानं तयार होईल.

प्रश्न : आता उन्हाळ्याचे दिवस सुरू झाले आहेत. या दिवसांत एसी, कुलरचा वापर वाढतो. ते वापरताना वीज बचतीबाबत कशी काळजी घ्यावी?

उत्तर : उन्हाच्या तडाख्याबरोबर एअर कंडिशनर (एसी) किंवा एअर कुलरचा वापर वाढत जाणे अपरिहार्य असले तरी ही उपकरणे वापरत असतानाही वीज वाचविता येऊ शकेल. एसी वापरताना त्याचे तापमान १८ ते २० डिग्री सेल्सिअस ठेवण्याऐवजी २४ ते २६ डिग्री सेल्सिअसच्या दरम्यान ठेवले तरी विजेची २३ टक्के बचत होऊ शकते. एअर कुलरला तशी काही यंत्रणा नसते. मात्र त्याच्या तुलनेत साध्या पंख्यांना कमी वीज लागते. त्यामुळे त्यांना प्राधान्य द्यावे.

प्रश्न : मुंबईकरांनी वीज बचतीसाठी काय करावे?

उत्तर : इमारतींवर पाणी चढविण्यासाठी वापरले जाणारे विजपंप केवळ रात्रीच्या वेळी वापरात आणले तरी मुंबईमध्ये मोठ्या प्रमाणात विजेची बचत होऊन भारनियमनाची वेळ येणार नाही. बेस्ट, टाटा पॉवर आणि रिलायन्स एनर्जी या मुंबईला वीजपुरवठा करणाऱ्या कंपन्यांनी विविध माध्यमांतून विजेसंदर्भात जागृती चालवली आहे. त्यांनी सकाळी दहा ते रात्री आठ या कालावधीत ४०० ते ५०० मेगावॉट विजेचा तुटवडा भासण्याची शक्यता वर्तवली आहे. त्यामुळे विजेचा कमीत कमी वापर करण्याचे आवाहन केले आहे. त्यानुसार आपण या कालावधीत किंवा मागेपुढे एक एक तास वाढवून सकाळी नऊ ते रात्री नऊ या कालावधीत कोणतीही मोठी उपकरणे न वापरण्याचे किंवा विजेचा कमीत कमी वापर करण्याचे ठरवावे. या काळात पाण्याचे पंप अजिबात वापरू नयेत. आवश्यक असल्यास त्यावर टाइमरही बसवावा. त्यामुळे या काळात पंप सुरू होऊ शकणार नाही. तो केवळ रात्रीच्या वेळीच चालवावा. एवढे केले तरी विजेची मोठ्या प्रमाणात बचत होऊ शकेल. दिवसा व रात्री विजेचा वेगवेगळा आकार असेल तर ग्राहकांच्या वीजबिलातही कपात होऊ शकेल.

००००

(शब्दांकन : आलोक जत्राटकर, सहाय्यक संचालक (माहिती))